

Petrićeva kritika Aristotelova pojma οὐσία u Discussiones peripateticae

---

Boršić, Luka

Source / Izvornik: **Cris : Časopis Povijesnog društva Križevci, 2009, XI, 177 - 185**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:190267>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-12-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Petrićeva kritika Aristotelova pojma ούσία u *Discussiones peripateticae*

LUKA BORŠIĆ

Institut za filozofiju

Ulica grada Vukovara 54

HR-10000 Zagreb

luka@ifzg.hr

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno/Received: 10. 11. 2009.

Prihvaćeno/Accepted: 25. 11. 2009.

U knjigama drugog sveska Discussiones peripateticae (1581), Frane Petrić kritizira Aristotelovo tumačenje pojma ούσία te, posebice, povezanost teorijskih znanosti i supstancije. Petrićeva se kritika temelji na tome da se kako god shvatimo što je za Aristotela bila ούσία, nađemo u nemalim filozofskim problemima. Ako je shvatimo kao substantia, onda je upitna Aristotelova trodioba teorijskih znanosti; ako je shvatimo kao essentia, onda je upitno samo postojanje znanosti kao znanosti o ούσία. Kritikom Aristotelova poimanja ούσία, Petrić u pitanje dovodi utemeljenost cjelokupne Aristotelove znanosti. S ciljem da dominantni skolastički aristotelizam zamijeni platonizmom, Petrić bilježi da je Aristotelov nauk o ούσία zbrkan. Upravo takvim zbrkanim naukom o ούσία misli Petrić, brojni su naraštaji podučavani pogrešno, a zbog čega su dolazili do krivih spoznaja.

Ključne riječi: Frane Petrić, *Discussiones peripateticae*, Aristotel, supstancija, teorijske znanosti, matematika.

1. Uvodne napomene: Petrićeve *Discussiones peripateticae*

Drugi¹ svezak *Peripatetičkih rasprava*² Frane Petrića “sadrži suglasnost Aristotela i starih filozofa” (*Aristotelis et veterum philosophorum concordiam continens*),³ što je ujedno i naslov cjelokup-

nog sveska. U osam knjiga toga dugačkog sveska (107 stranica, od kojih tek njih desetak ne sadržava više od 50 redaka gusto pisana teksta) Petrić sustavno razlaže Aristotelovu filozofiju pokazujući u kojim se momentima Aristotelova misao podudara s njegovim prethodnicima. Petrić više-manje slijedi tradicionalni redosljed Aristotelovih spisa,⁴ preskačući neka područja, te na mnoštvu navoda iz Aristotela i onih filozofa koje je Petrić držao starijima od Aristotela, razotkriva podudarnosti njihovih nauka. Petrić je ovaj svezak koncipirao na sljedeći način: započinje s logikom, to jest *Organonom* (1. knjiga), prelazi na metafizičke pro-

1 Ovaj se tekst temelji na izlaganju koje sam održao 29. rujna 2006. na međunarodnom simpoziju “Petrić i renesansne filozofske tradicije”, koji je u sklopu 15. Dana Frane Petrića održan na Cresu. Sažetak tog izlaganja može se pronaći u: Luka Boršić, “Petrić o supstanciji”, u: Hrvoje Jurić (ur.), 15. Dani Frane Petrića, Cres, 25.-30. rujna 2006 (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2006), pp. 156-157.

2 *Peripatetičke rasprave* uvriježen je prijevod za knjigu koja se u izvorniku naziva *Discussiones peripateticae*. “Peripatetičke rasprave” možda nije najsretnije prevoditeljsko rješenje i bolje bi bilo ostaviti latinizirano “Peripatetičke diskusije”. Naime, Petrićeva namjera u *Discussiones peripateticae* ide onkraj “razgovora” ili “rasprave” s peripatetičarima - u tom se naslovu mora čuti i etimološki *discutere* - “razbiti”, “razlupati”, “razmrviti”. Petriću nije samo do toga da polemiki raspravlja s peripatetičarima i/ili Aristotelom, već prije svega do toga da, raščlanivši Aristotelove knjige i misli na dijelove, sustavno pokaže njihovu inferiornost i netočnost u usporedbi s Platonom i platonovskom tradicijom. Možda bi slobodan, ali primjeren prijevod mogao glasniti i “Peripatetičke raščlambe”.

3 Petrićevo četverosveščano djelo tiskano je 1581. godine u Baselu kod uglednog talijanskog protestantskog izdavača Pietra Perne (latinizira-

nog kao Perneus Lecythus): Francisci Patricii, *Discussionum peripateticarum tomi IV*. (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581). Izdanje kojim se u ovom članku služim je fototipski reprint originala iz godine 1999: Francisci Patricii, *Discussiones peripateticae*. Nachdruck der vierbändigen Ausgabe Basel 1581, herausgegeben von Zvonko Pandžić, u: Elisabeth von Erdmann-Pandžić (hrsg.), *Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte / Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest 9* (Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 1999).

4 U tradicionalnom redosljedu metafizika slijedi nakon filozofije prirode, no kod Petrića je obrnuto.

bleme (2. do 4. knjiga), zatim se bavi filozofijom prirode (5. i 6. knjiga), zatim problemima aktivne filozofije (pod tim nazivom Petrić objedinjuje Aristotelovu praktičku i poietičku filozofiju - 7. knjiga), te, naposljetku, završava pastišem raznih tema (8. knjiga).

Na samom početku drugog sveska Petrić ističe da je već bilo važnih autora koji su pisali o tome da se Platonovo učenje podudara s Aristotelovim. Pritom spominje Porfirija, Simplicija i Boetija, o čijim nas djelima Petrić obavještava da su izgubljena, te Pica della Mirandolu, čije djelo nitko nije mogao prepisati jer je, prema Petriću, napisano "nekim čudnim i nejasnim znakovima."⁵ Konkordatsko uspoređivanje dvojice autora nije, dakle, nikakva novina. No, Petrić se od svojih prethodnika razlikuje u dva momenta. Prvi je taj da se ne ograničuje samo na iznalaženje suglasja između Platona i Aristotela, već pokazuje da je Aristotelov nauk sadržan u učenjima puno starijih filozofa nego što je to bio Platon. Ta Petrićeva namjera potpuno odgovara njegovom generalnom stavu prema kojemu je jedina vrijedna filozofija ona koja počiva na platonovskoj *tradiciji*, a koja započinje silaskom Noe s Korablje te traje sve do njegovih dana. Pritom bi bila akademska sitničavost zamjeriti Petriću dijakronijske netočnosti kad, primjerice, drži da je Arhitin spis *O univerzalnom govoru* (ili *O kategorijama*) bio uzorom Aristotelovim *Kategorijama* što je historijski nemoguće, budući da je Arhitin spis nastao barem tristotinjak godina nakon Aristotelova⁶ ili što je Petrić, vjerojatno, izmislio još jednog Arhita, onog kojega naziva "starijim Arhitom" (*Archytas senior*), filozofa čiji je navodni spis pod naslovom Ἀρχύτου Καθολικοὶ λόγοι δέκα⁷ Petrić mogao poznavati samo preko opskurnog izdanja *Archytae Tarentini Decem praedicamenta Domenico Pizzimentio Vibonensi interprete*, dakle u izdanju Domenika Pizzimentija iz godine 1561. i tiskanog u Veneci-

ji.⁸ Važno je istaknuti da Petrić, u onovremenom kontekstu i s obzirom na filološki aparat koji mu je stajao na raspolaganju, tim autorima pristupa što je moguće intelektualno poštenije: njegova kronologija, koliko god nam se s današnjeg očista činila promašenom, nije proizvoljna, već se Petrić doista trudi argumentima pokazati zašto uzima te autore. Ovdje sad nije mjesto detaljnije ulaziti u tu diskusiju: dovoljno je, primjera radi, naznačiti da je Petrić, čitajući oba spisa pripisana Arhiti, među tim spisima uočio značajne doktrinarnе razlike te na temelju dotjeranosti jednog i jednostavnosti drugog zaključio da je autor jednog "mlađi Arhita", kojeg je poistovjetio s Platonovim korespondentom iz 9. i 12. (pseudo)Platonova pisma, zbog čega je onda autorom drugog spisa proglasio Pitagorina učenika Arhita, koji mora da je bio stotinjak godina stariji od Platonova sikulskog korespondenta.⁹

Drugi moment u kojem se Petrić razlikuje od prethodnika koji su se bavili usuglašavanjem Platona i Aristotela jest namjera tog usuglašavanja. Dok je kod Pica i Ficina mogla prevladavati rekonzilijantno-konkordistička tendencija, kod Petrića je motivacija upravo suprotna: cilj Petrićeva uspoređivanja platonovskog i Aristotelova filozofiranja jest prokazivanje Aristotela kao minornog filozofa. Naime, cilj Petrićeve filozofske misije je zamijeniti Aristotelovu dominaciju platonizmom. Da bi to postigao, potrebno je Aristotelov nauk potpuno obezvrijediti i Petrić to čini tako što pokazuje da ondje u čemu je Aristotel originalan mislilac u tome je njegova misao netočna, neprecizna i nedostatna, a ondje u čemu je Aristotelova misao dobra, u tome je plagijator.

2. Aristotel o supstanciji

Četvrtu knjigu drugog sveska *Discussiones peripateticae*, pod naslovom "O matematici"

5 *Discussiones peripateticae*, p. 179: "[...] novis et obscuris characteribus quibusdam [...]"

6 Radi se o spisu napisanom na (pseudo)dorskom dijalektu pod naslovom Περί τῶ καθόλου λόγῳ koji se može prevesti i kao *O kategorijama*. Detaljnije o tome vidi u: Pseudo-Archytas, *Über die Kategorien, Texte zur griechischen Aristoteles-Exegese*, herausgegeben, übersetzt und kommentiert von Th. A. Szlezák. Texte zur griechischen Aristoteles-Exegese, *Peripatoi* 4 (Berlin: Walter De Gruyter, 1972).

7 *Discussiones peripateticae*, p. 183.

8 Detaljnije o tome vidi u: Luc Deitz: "Francesco Patrizi da Cherso's Criticism of Aristotle's Logic", *Vivarium* 45/1 (2007), pp. 113-124, na pp. 118-119.

9 *Discussiones peripateticae*, pp. 182-183. O tome se ponešto detaljnije može pronaći u: Deitz, "Francesco Patrizi da Cherso's Criticism of Aristotle's Logic", pp. 117-121. Zanimljivo je da autor članka o Arhiti (E. Wellmann) u poznatoj *Real-Encyclopädie* navodi samo jednog Arhita filozofa kao autora spisa Περί τῶν δέκα κατηγοριῶν za koji veli da je "ein ganz spätes, elendes Machwerk" [sic!]: *Pauly's Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*. Neue Bearbeitung unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen, herausgegeben von Georg Wissowa. Dritter Halbband, Apollon - Artemis (Stuttgart: J. B. Metzler'scher Verlag, 1895), pp. 600-601.

(“*Mathematica continens*”) Petrić započinje dugačkom i iscrpnom kritikom Aristotelova pojma ουσία, kao i Aristotelove povezanosti znanosti (ἐπιστήμη, *scientia*) i supstancije. Radi se o kritici Aristotelova pojma ουσία, čiji je uobičajeni latinski prijevod *substantia*. Prije no što izložim Petrićevu kritiku, valjalo bi ukratko naznačiti relevantne momente Aristotelove misli o supstanciji.

Riječ ουσία morfološki je dvostruko supstantiviran glagol “biti”: imamo infinitiv εἶναι, od njega izvedeni particip prezenta (ženskoga roda) οὔσα, koji je potom supstantiviran kao ουσία sufiksom -ια, a koji je čest sufiks pri tvorbi apstraktnih imenica. Neki prevoditelji ουσία na hrvatski prevode kao “bivstvo”, primjerice Ladan,¹⁰ dok ga neki prevode kao “sućina”, poput Grgića,¹¹ no najčešće se pronalazi prijevod “supstancija”.¹² Početak uporabe termina “*substantia*” seže do rimskog (stoičkog) filozofa, političara i dramatičara Seneke i tridesetak godina mlađeg gramatičara i govornika Kvintilijana. U svojim spisima obojica su kao prijevod Aristotelove ουσία rabili termin “*essentia*”, no isto su tako rabili i termin “*substantia*” u značenju koji je odgovarao ovom Aristotelovu pojmu ili barem jednom od njegovih značenja.¹³

Kod Augustina se javljaju tri termina kao sinonimi: “*essentia*”, “*substantia*” i “*natura*”. No, termin “*substantia*” Augustin ne rabi onda kad govori o Bogu: na etimološkom tragu, taj mu se termin čini neprikladan za božansko biće budući da se prije svega odnosi na nešto što je podložno promjeni, to jest različitim kategorijama, dok je termin “*essentia*” prikladniji za govor o Bogu, budući da označuje - opet etimološki - čisto biti, bitstvo. Konačnom prevladavanju termina “*substantia*”, kao prijevoda za ουσία, najviše je pridonio Boetije, koji u svojim komentarima na Aristotelova logička djela rabi, vjerojatno pod Augustinovim utjecajem, isključivo taj prijevod, što su kasnije preuzeli skolastički filozofi, budući da su Boetijevi komentari na Aristotelova logička djela bili u uporabi tijekom cijeloga srednjega vijeka.¹⁴

Ako se za Aristotelov pojam forme s pravom veli da “jedva postoji ikoji iskaz o formi u *Metafizici*, a da se ne bi našao neki drugi iskaz proturječan ovom”,¹⁵ onda pojam *supstancije* nije ništa manje kompliciran. O Aristotelovu razumijevanju supstancije postoji mnoštvo knjiga i članaka koji pokušavaju razriješiti kontroverze i nedorečenosti vezane uz supstanciju: neki su filozofi skloni tvrdnji da Aristotel vjerojatno i nema sustavan i zatvoren nauk o supstanciji. Dakle, malo se toga o Aristotelovu poimanju supstancije može reći, a da je jasno razumljivo i nekontroverzno i taj je problem vjerojatno najteži i najdiskutiraniji pojedinačni problem u Aristotelovoj filozofiji. U narednom dijelu ovog poglavlja pokušat ću iznijeti neke te-

10 Usp. Ladanov prijevod Aristotelove *Metafizike*, primjerice u: Aristotel, *Metafizika*, predgovor i prijevod sa sedmojezičnim tumačem temeljnih pojmova (grčki, latinski, engleski, francuski, njemački, ruski, novogrčki) Tomislav Ladan, filozofijska redakcija Danilo Pejović (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1992), *passim*. Prijevod “bivstvo” kritizira Ježić u: Mislav Ježić, *Mišljenje i riječ o bitku u svijetu. Filozofsko-filološki ogledi* (Zagreb, Hrvatsko filozofsko društvo, 1989), p. 31.

11 Usp. Grgićev prijevod Aristotelovih *Kategorija*, napose Grgićevo objašnjenje korištenja termina “sućina”: Filip Grgić, “Komentar”, u: Aristotel, *Kategorije*, preveo i priredio Filip Grgić (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1992), pp. 121-183, na p. 135: “Nemoguće je dati prijevod koji bi svakoga zadovoljio. [...] Jednostavno, držim da ‘sućina’: (1) morfološki potpuno odgovara ουσία, apstraktivu ženskog roda participa prezenta glagola ‘biti’; (2) zadržava dostatnu razinu konkretnosti označenoga, tj. može biti ‘neko određeno ovo’, ‘neka određena sućina’”.

12 Usp., primjerice: Pavel Gregorić i Filip Grgić, “Predgovor”, u: *Aristotelova Metafizika: Zbirka rasprava*, priredili Pavel Gregorić i Filip Grgić (Zagreb: Kruzak, 2003), pp. VII-X, na p. IX: “Dakle, koristili smo se izrazima kao što su ‘supstancija’, ‘subjekt’, ‘predikat’ ili ‘akcident’, a ne izrazima kao što su ‘bivstvo’, ‘podmet’, ‘prirok’ ili ‘prigodak’, koji se pojavljuju u postojećim hrvatskim prijevodima glavnih Aristotelovih djela.” Valja istaknuti i to da se, osim tih izraza, mogu pronaći i termini “bitstvo” i “jestvo” kao prijevod za Aristotelovu ουσία.

13 “*Substantia*” bi bio doslovan prijevod grčkog termina ὑπόστασις, dok je “*essentia*” *calque* koji bi doslovno odgovarao grčkom terminu οὐσία. Već rana konfuzija oko tih pojmova može se, primjerice, vidjeti kod rimskog filozofa Seneke. Primjera radi, valja pogledati *Epistolae morales*, knj. VI., pismo LVIII. 15. u kojem piše: “Primum genus Stoicis quibusdam videtur ‘quid’; quare videatur subiciam. ‘In

rerum’ inquiunt ‘natura quaedam sunt, quaedam non sunt, et haec autem quae non sunt rerum natura complectitur, quae animo succurrunt, tamquam Centauri, Gigantes et quidquid aliud falsa cogitatione formatum habere aliquam imaginem coepit, quamvis non habeat substantiam.” Tu se iz konteksta vidi da *substantia* označava “realno, stvarno postojanje” (naša mašta oblikuje slike nečega što nema *substantiju*, primjerice kentaura ili giganata). Nasuprot tome, usp: “*substantia*” u knj. XI-XIII., pismo LXXXIV: “De isto videbimus, si quando valde vacabit, quae sit divitiarum, quae paupertatis *substantia*; sed tunc quoque considerabimus numquid satius sit paupertatem permulcere, divitiis demere supercilium quam litigare de verbis, quasi iam de rebus iudicatum sit.” Čini se da se ovdje termin “*substantia*” označava “narav”, “bit” (“[...] vidjet ćemo što je *substantia* bogatstva, a što siromaštva [...]”).

14 Odličan pregled povijesti prijevoda termina ουσία nalazi se u: Joseph Owens, *The Doctrine of Being in the Aristotelian Metaphysics* (Toronto: Pontifical Institute of Medieval Studies, 1978³), pp. 137-154.

15 Taj se sud može pronaći u: Gertrude Elisabeth Margaret Anscombe, *Three Philosophers: Aristotle, Aquinas, Frege*, with Peter Geach (Oxford: Basil Blackwell, 2002), p. 75.

meljne stavove za koje smatram da nisu kontroverzni.¹⁶

U *Kategorijama* prve supstancije su individualna bića koja se ne mogu ničemu predicirati ni pripisati, dok se drugotne supstancije i svi ostali atributi mogu pripisati prvim supstancijama. Primjerice, Sokrat je prva supstancija, a to što je "čovjek" pripada vrsnom određenju i drugoj supstanciji koja se Sokratu može pripisati. No, Sokratu se mogu pripisati i kategorije poput, primjerice, "ružan", "star" i "niži od Platona", no one su drukčije od one da je "čovjek". Aristotel, dakle, razlikuje dvije vrste predikata: one koji se *izriču o predmetu* i one koji su *u predmetu*. "Čovjek" se *izriče o Sokratu*, jer ga karakterizira kao cjelinu, dok su "ružan", "star" i "niži od Platona", svojstva *u njemu* - logički, naravno, a ne fizički, jer izriču tek pojedinačno i nekonstitutivno Sokratovo ustrojstvo. Sam se Sokrat, kao individualno, realno postojeće biće, to jest prva supstancija, ne može predicirati ničemu drugome. Nadalje, Aristotel kaže da prva supstancija može prihvatiti opreke ili oprečne predikate (Sokrat može biti i visok i nizak), pa zaključuje da je postojanje prve supstancije nužno za postojanje i svih drugih kategorija, koje se prediciraju prvoj supstanciji: ne bi bilo svojstava ako ne bi bilo nositelja kojemu bi se pripisali. Stoga se tu i uvriježio prijevod *substantia* - doslovno, ono što *stoji ispod* nečega: supstancija je kao temelj na kojemu stoje ostala svojstva. U *Kategorijama* Aristotel zapravo ne određuje što su supstancije, nego više određuje, i to negativno, kriterije po kojima se nešto prepoznaje kao supstancija: to da niti jest u nekome subjektu niti se izriče o nekom subjektu.

U knjizi *Z Metafizike* Aristotel se ponovo vraća pitanju što je to ουσία i to u kontekstu

16 Stav da je Aristotelov nauk o supstanciji teško sustavno prikazati zastupa, primjerice, O'Connor u: *Encyclopedia of philosophy*. Second Edition, vol. 9, Donald M. Borchert, Editor in Chief (Detroit / New York / San Francisco / San Diego / New Haven / Conn. / Waterville / Maine / London / Munich: An imprint of Thomson Gale, a part of the Thomson Corporation, 2009), s. v. "substance", p. 295: "His [sc. Aristotle's] account [of substance] is [...] obscure and probably inconsistent." Svojevrsnu ekskulpaciju Owens je pokušao u: Owens, *The Doctrine of Being in the Aristotelian Metaphysics*, pp. 151-152: "The term ουσία, as Aristotle received it from Plato, seems to have had no precise philosophical sense. It was vague and applicable to every type of Being and Becoming. In Aristotle it takes on one precise meaning after another. These meanings are not drawn out of any preconceived notion designated by the word, but develop successively as the various things denoted by the term are studied."

pitanja koje je u njoj središnje: postoji li znanost o biću kao biću. Kad Aristotel kaže kako postoji znanost koja ispituje biće kao biće, tad misli na to da postoji znanost koja ispituje bića i ispituje ih *kao* ono što jest (a ne neke druge njihove attribute): to je znanost koja ispituje ono što realno postoji (a ne neku apstraktnu stvar koja se naziva "biće") te to ispituje *kao* postojeće. Budući da se o "biti" govori na mnogo načina, pri čemu su "biti Sokrat" i "biti star" različiti načini "biti", pitanje o "biti" bilo čega će se u krajnjoj liniji morati referirati na supstancije. Stoga će znanost o biću kao biću morati uključivati i razmatranje "glavnog bića", dakle supstancije.

U istoj knjizi *Metafizike* (Z 3) Aristotel navodi četiri kandidata za poblize određenje. To su: (1) *bît* (*essentia*, τὸ τί ἦν εἶναι); (2) *sveopće* (*universale*, τὸ καθόλου); (3) *rod* (*genus*, τὸ γένος) i (4) *subjekt* (*subiectum*, τὸ ὑποκείμενον).¹⁷ To znači sljedeće: ako je Sokrat supstancija, onda je Sokratova supstancija ili (1) ono što je biti Sokrat ili (2) neki univerzalni Sokratov predikat ili (3) rod kojemu Sokrat pripada ili (4) subjekt kojemu se Sokrat predicira.¹⁸ Aristotelu je glavni kandidat za supstanciju upravo *bît* (*essentia*, τὸ τί ἦν εἶναι). *Bît* je Aristotel povezao s definicijom (ὁρισμός), budući da je "definicija izriječ (λόγος) koji označuje *bît*".¹⁹ Nešto kasnije, u Z 4, Aristotel ponavlja misao "da je *bît* svake pojedine stvari ono što se kaže da je po sebi."²⁰ Pritom ne smijemo smetnuti s uma da Aristotel definira stvari, a ne riječi: definicija Sokrata nam ne govori o tome što riječ "Sokrat" znači, već nam kaže što Sokrata čini Sokratom ili, Aristotelovim rječnikom, ono što se izriče o Sokratu s obzirom na njega samoga. Preliminarni odgovor na pitanje što je supstancija Aristotel je ponudio u Z knjizi *Metafizike* u kojoj imamo priliku doznati da je supstancija upravo *bît*, no s obzirom da taj Aristotelov odgovor počiva na brojnim kvalifikacijama ovom se prilikom njime neću baviti.

17 *Metafizika*, 1028b 32-35.

18 Već se na ovoj preglednoj razini mogu uvidjeti neki problemi Aristotelova nauka o supstanciji kako ga je izložio u *Kategorijama* i u *Metafizici*. Primjerice, u *Kategorijama* Sokrat je supstancija (subjekt) kojemu se nešto drugo predicira, dok se u *Metafizici* Aristotel pita: ako je Sokrat supstancija, onda njegova supstancija, to jest ono što ga čini supstancijom, postaje subjekt kojemu se Sokrat predicira.

19 *Topika* 102a 3.

20 *Metafizika*, 1029b 14.

3. Petrić o supstanciji u *Discussiones peripateticae*

Petrić se u *Discussiones peripateticae* ne bavi sustavno pitanjem što je to supstancija niti ne kritizira Aristotela *in toto*. Čak štoviše, u prvoj knjizi drugog sveska *Discussiones peripateticae*, Petrić stavlja Aristotelovo poimanje supstancije kakvo pronalazimo u *Kategorijama* među one Aristotelove nauke koji su ispravni i koje je Aristotel "očito" preuzeo od drugih. Tako Petrić iz *Kategorija* navodi Aristotelovo određenje prve supstancije (πρώτη οὐσία) kao zadnjeg subjekta svake predikacije,²¹ dakle, individualnog bića, kao nauk koji je Aristotel preuzeo od Arhite i Okela Lukanca i samo malo izmijenio redosljed riječi.²² Nadalje, Petrić navodi sljedeća određenja termina οὐσία koja je, po njemu, Aristotel preuzeo od ove dvojice: "Svojstva su supstancija ova: ništa nije oprečno supstanciji, ne dopušta biti više ili manje [supstancija], nije u subjektu".²³

No stvari se kompliciraju u četvrtoj knjizi drugog sveska *Discussiones peripateticae*.²⁴ U njoj Petrić posvećuje, za svoje pojmove, dugačku diskusiju problemima koji proizlaze iz Aristotelova poimanja supstancije koje razlaže u *Metafizici*. Zanimljivo je da Petrić ovdje Aristotelov termin οὐσία ne prevodi kao "substantia" (kao što je radio u prvoj knjizi drugog sveska *Discussiones peripateticae*), već ga samo transliterira kao *usia*.²⁵

Sadržaj četvrte knjige drugog sveska *Discussiones peripateticae* može se podijeliti u dva

dijela. U prvom - značajno dužem i filozofski interesantnijem - Petrić pokazuje kako je Aristotelovo postavljanje matematike među teorijske znanosti u proturječju s njegovim poimanjem supstancije, s jedne strane, kao i s njegovim razumijevanjem teorijskih znanosti, s druge strane.²⁶ U drugom dijelu Petrić pokazuje da su historijski matematika i njezine podvrste (aritmetika, geometrija, astrologija - koja se ovdje razumije kao podvrsta matematike za razliku od prethodne diskusije, o čemu će biti riječi u daljnjem dijelu članka - i glazba) puno prije Aristotela postavljene kao teorijske znanosti.²⁷ Najprije ću izložiti Petrićevu argumentaciju iz prvog dijela četvrte knjige drugog sveska *Discussiones peripateticae*.

Petrićeva argumentacija može se podijeliti u tri dijela. U prvom dijelu Petrić razlaže kontroverzu u razumijevanju pojma οὐσία: na različitim mjestima kod Aristotela οὐσία se može razumjeti ili kao *substantia* ili kao *essentia*,²⁸ u drugom Petrić objašnjava što su posljedice razumijevanja termina "usia"²⁹ kao "substantia",³⁰ a u trećem kao "essentia" s obzirom na Aristotelovu trodiobu teorijskih znanosti.³¹ Aristotel, naime, u *Metafizici* Γ 2 piše da ima onoliko dijelova teorijskih znanosti koliko ima i supstancija: "Postoji, naime, onoliko dijelova filozofije koliko ima supstancija (οὐσία), stoga je nužno da je jedan [dio filozofije] prvi, a drugi da slijedi."³² "Dijelovi filozofije" moraju se shvatiti kao teorijske znanosti, a njih ima tri: prva filozofija (koju naziva još teologija i prva filozofija ili, u kasnijoj tradiciji, metafizika), znanost o prirodi ili fizika i matematika.³³ Bilo da se *usia* shvati kao *substantia* bilo kao *essentia*, dolazi se do, piše Petrić, "nemalih poteškoća."³⁴ Pogledajmo sad поближе koje su to poteškoće.

21 *Discussiones peripateticae*, p. 183. Usp. Aristotel, *Kategorije*, 2b 15-17.

22 *Discussiones peripateticae*, pp. 183-184.

23 *Discussiones peripateticae*, p. 183: "Proprietates vero substantiarum illas: substantiae nihil esse contrarium, eam magis et minus non suscipere, in subiecto non esse, [...]"

24 Koliko mi je poznato, jedini autor koji se detaljnije bavio 4. knjigom II. sveska *Discussiones peripateticae* je Mihaela Girardi Karšulin i to u: Mihaela Girardi Karšulin, *Filozofska misao Frane Petrića* (Zagreb: Odjel za povijest filozofije Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 1988), posebice na pp. 83-91.

25 Usp. Owens, *The Doctrine of Being in the Aristotelian Metaphysics*, p. 148: "Should the Greek word [sc. οὐσία] then be merely transliterated into English? Frequently the lack of suitable English translations makes advisable the retention of the original word, as with the Platonic 'Idea' or the Thomistic 'ratio'. The device of retaining *ousia*, in either Greek or Latin characters, is frequent enough today." Ovo sam naveo kuriozuma radi, to jest da bih naglasio kako je Petrić dobro uočio probleme vezane uz prevođenje termina *usia*, na koje se moderni kritičari vraćaju, vjerojatno nesvjesni da se neke od tih problema i rješenja može pronaći već kod Petrića. No, valja imati na umu da Owens ne smatra puku transliteraciju dobrim rješenjem.

26 *Discussiones peripateticae*, pp. 221-225.

27 *Discussiones peripateticae*, pp. 225-227.

28 *Discussiones peripateticae*, p. 221.

29 Budući da Petrić termin οὐσία ponekad transliterira kao "usia", a ponekad ga prevodi kao "substantia", slijedit ću njegov način pisanja budući da je to, kao što je već i izloženo, filozofski relevantno.

30 *Discussiones peripateticae*, pp. 222-225.

31 *Discussiones peripateticae*, p. 225.

32 *Metafizika*, 1004a 3-5: καὶ τοσαῦτα μέρη φιλοσοφίας ἔστιν ὅσαι περὶ αἰ οὐσίαι· ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι τινα πρώτην καὶ ἐχομένην αὐτῶν.

33 *Metafizika*, 1026a 18-20: ὥστε τρεῖς ἂν εἶεν φιλοσοφίαι θεωρητικαί, μαθηματικὴ, φυσικὴ, θεολογικὴ. ("Tako će biti tri teorijske filozofije: matematika, znanost o prirodi (fizika) i teologija (metafizika).")

34 *Discussiones peripateticae*, p. 222.

“Nazivak pak *usia* ima dvostruko značenje; znači, naime, i supstanciju, dakako onu koja nije ni u čemu a svima se ostalim stvarima uzima kao temelj: nju svagdje običavaju nazivati i nazivkom ‘subjekt’ (*subiectum*): U drugom značenju *usia* će se zvati isto što i biće (*ens*), ὑπαρξις: ‘postojanje’ (*existentia*), ‘bitstvo’ (*essentia*); time nije obuhvaćeno samo ono prvo značenje, nego svako pojedino bitstvo (*essentia*) sadržano u 10 kategorija [...]”³⁵ Petrić, dakle, dijeli značenje *usie* na dva dijela. Ona prvo može označavati supstanciju koju Petrić ovdje razumije očito etimološki - kao “ono postavljeno ispod nečeg” - što, očito, podsjeća na ono što je Aristotel pisao u *Kategorijama* da *usia* “niti se iskazuje prema nekom subjektu niti jest u nekome subjektu”³⁶ i, još jasnije, u *Metafizici* Z 3: “Supstancija se govori, ako ne višeznačno, a ono ponajviše na četiri načina: čini se da je supstancija svakog pojedinačnog i ‘ono što nešto jest’ (bît) i sveopće i rod i, kao četvrto, subjekt; subjekt je ono prema čemu se (sve) drugo pririče, a on se sam ničemu drugome [ne pririče].”³⁷ Tu uporabu termina *usia* kao subjekta Petrić ne nalazi problematičnom, pa je niti ne obrazlaže primjerima.

U drugoj, nešto kompliciranijoj i nejasnijoj odredbi negoli je to bila prva, čini se da Petrić misli na uporabu *usie* kakvu nalazimo u određenju iz *Kategorija*, u primjerima “neki (određeni) čovjek” i “neki (određeni) konj”³⁸, te određenju *usie* kao τότε τι “štogod ‘ovo’”: “Čini se kako svaka sućina označuje štogod ‘ovo’”.³⁹ Petrić, čini se, drži da se niz termina *ens*, ὑπαρξις, *existentia*,

essentia odnosi na isto (“dicetur idem”), a to bi bilo realno, konkretno postojanje. Stoga tu *essentia* i prevodim kao “bitstvo”, a ne, što se inače uobičajilo, kao “bît”. Radi se naime o dvostruko supstantiviranom glagolu *esse* - biti. Da je Petrić svjestan kontroverze oko prijevoda *essentia* za ουσΙΑ, vidi se u tome da smatra kako se *substantia* nikako ne može pripisati Bogu i “bitstvima pokretačima nebesa”: “[...] kad on [Aristotel] Boga i bitstva pokretače nebesa naziva *usiama*, a oni ne bivaju podmetnuti nikakvim akcidentima, nikako ih ne valja uzimati u onome prvome značenju nazivka *usia*, nego u drugome [...]”⁴⁰ Pritom se čini da Petrić zadržava dvojako značenje riječi *essentia*: s jedne strane to je “oblik postojanja” ili “samo postojanje”, a s druge strane to je na neki način “druga supstancija”, to jest *rod* stvari kojemu prva supstancija pripada. U *essentia*-značenju je uključeno i *substantia*-značenje, jer se *essentia* ne pripisuje samo supstanciji (prvoj kategoriji), već i ostalim kategorijama (primjerice, veli se da bjelina na neki način “postoji”). Postoje također i supstancije koje nisu podložne nikakvim kategorijama, pa su čisto postojanje: Bog i pokretači nebesa. Tu Petrić navodi četiri primjera iz Aristotela, prema kojima zaključuje “da se naziv ‘*usia*’ i ‘biće’ uzimaju za isto, a drugdje za akcidente kakvoće, dakako, i kolikoće.”⁴¹ Naposljetku, Petrić zaključuje: “Od svega toga zadržimo ovo troje. Prvo, da Aristotel rabi naziv *usia* i za supstanciju podmetnu akcidentima i za bilo koje bitstvo. Drugo, da bitstvo naznačuje bilo koje biće. Treće, da se *usiom* i bitstvom naziva sve ono što razjašnjava definicija.”⁴²

Tu se ne radi o pukoj pojmovnoj zbrci kod Aristotela, ni o prevoditeljskom problemu kako prevesti ουσΙΑ, već o Petrićevoj implikaciji da je *misao* ο ουσΙΑ kod Aristotela zbrkana, zbog čega je upravo ta zbrka i dovela do toga da su Aristotelovi latinski sljedbenici mlade, kad su ih

35 *Discussiones peripateticae*, p. 221: “Nomen autem usiae duplicem habet significationem; namque et substantiam significat, eam scilicet quae in nullo est et reliquis omnibus veluti fundamentum habetur; quam etiam nomine subiecti passim vocare solet. Secunda significatione usia dicetur idem quod ens, ὑπαρξις *existentia*, *essentia*, qua non solum prior significatione comprehensa est, sed qualiscumque essentia 10 categoriis contenta [...]”

36 *Kategorije*, 2a 12-13: ἢ μήτε καθ’ ὑποκειμένου τινὸς λέγεται μήτε ἐν ὑποκειμένῳ τινὶ ἔστιν.

37 *Metafizika*, 1028b 33-37: Λέγεται δ’ ἡ οὐσία, εἰ μὴ πλεοναχῶς, ἀλλ’ ἐν τέτραρσί γε μάλιστα· καὶ γὰρ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸ καθόλου καὶ τὸ γένος οὐσία δοκεῖ εἶναι ἐκάστου, καὶ τέταρτον τούτων τὸ ὑποκείμενον. τὸ δ’ ὑποκείμενόν ἐστι καθ’ οὐ τὰ ἄλλα λέγεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτὸ μηκέτι κατ’ ἄλλου.

38 *Kategorije*, 2a 13.

39 *Kategorije*, 3b 10: Πᾶσα δὲ οὐσία δοκεῖ τότε τι σημαίνειν. Ο “τόδε τι” usp. i: Grgić, “Komentar”, p. 146: “[...] da bismo za neku stvar X mogli kazati kako je τότε τι, ona mora biti: ‘a) singular and so signifiable by ‘this’ and b) possessed of a universal nature the name of which is an answer to the question τί ἐστι of the category of οὐσία; in other words X is a πρώτη οὐσία. It is a ‘designated somewhat.’” Ovaj opis pripada Smithu, vidi Grgić *ad loc.*

40 *Discussiones peripateticae*, p. 221: “cum Deum ac motrices coelorum essentias, usias vocat, eaeque nullis accidentibus subiciantur, nequaquam sunt priore illo usiae significato, sed posteriore accipiendae.”

41 *Discussiones peripateticae*, p. 221: “nomen usiae et entis pro eodem sumi, aliis pro accidentibus quantitatis scilicet ac qualitatis.”

42 *Discussiones peripateticae*, p. 221: “Primo: usiae nomen Aristoteli et ad subiectam accidentibus substantiam et ad essentiam quamlibet usurpari. Secundo: essentiam ens quodcumque significare. Tertio: usiam et essentiam dici id omne, quod explicat definitio.”

podučavali, dovodili do krivih spoznaja.⁴³ No još je veća Aristotelova zbrka u tome da se, koje god od ova dva razumijevanja *usie* prihvatili, ni u jednom slučaju ne može održati Aristotelova misao o trodiobi znanosti, niti se u njoj može pronaći mjesta za matematiku.

Problem je u sljedećem. Ako uzmemo da je *usia substantia*, onda, prema Aristotelu, moraju postojati samo dvije znanosti. Mjesto koje Petrić ovdje drži relevantnim nalazi se u *Metafizici* E 1: "Ako ne postoji kakva druga supstancija osim onih koje su po naravi složene, znanost o prirodi [fizika] bi bila prva znanost; ali ako postoji neka nepokrenuta supstancija, ona će biti prvotnija i [znanost o njoj bit će] prva i općenita filozofija [teorijska znanost], stoga što je prva [...]"⁴⁴ Dakle, prema Petrićevu shvaćanju, Aristotel piše da mogu postojati samo dvije (teorijske) znanosti: fizika, koja proučava pokrenute i složene supstancije, i metafizika (teologija, prva filozofija) koja proučava nepokrenute supstancije. Stoga se Petrić pita: "[...] zašto je [Aristotel] matematiku postavio kao treću znanost [...]"⁴⁵ No, ako se broj teorijskih znanosti mora odrediti prema broju supstancija, onda će broj znanosti opet biti tri, budući da je to, prema Petrićevu razumijevanju, sam Aristotel tako odredio u E knjizi *Metafizike*. Koje bi to tri supstancije bile? Na početku knjige A *Metafizike* Aristotel ovako piše: "A supstancije su tri, jedna dakako osjetilna - dijelom vječna, dijelom pak propadljiva: ovu svi priznaju - npr. biljke i životinje - a u vječne nužno je uzeti elemente, bilo da je jedan ili mnogi; druga je [supstancija] nepokretna."⁴⁶ Aristotel, dakle, supstancije dijeli na ove tri: osjetilne propadljive (to bi bile sve konkretno postojeće stvari koje nas okružuju), osjetilne nepropadljive (elementi kao konstitutivni dio svijeta, a pogotovo planeti i zvijezde) i nepropadljive (to je ujedno i uzrok zbog kojega Aristotel ono što bismo mi nazvali metafizikom

naziva teologijom - ona se ne bavi samo božanskim bićem ili bićima, već stvarima koje su nepropadljive, a to je upravo odlika božanskosti). Dakle, uz metafiziku i znanost o prirodi (fiziku), treća bi znanost, prema Petriću, mogla biti astrologija, budući da ona "uz kretanje motri i supstanciju neba",⁴⁷ a svakako ne matematika, jer ona nema ništa s nepropadljivim osjetilnim supstancijama. Uostalom, i sam je Aristotel zapisao: "Ona [astrologija] provodi motrenje doduše osjetilne, ali vječne supstancije."⁴⁸

No, Petrić se ovdje ne zaustavlja, već u pitanje dovodi i samu metafiziku kao znanost o biću kao biću. Pritom se poziva na slavnu uvodnu rečenicu s početka Γ knjige *Metafizike* u kojoj je istaknuto da "postoji stanovita znanost koja promatra biće kao biće i ono što jest u njemu po sebi".⁴⁹ To je dosta nejasna formulacija koja podliježe različitim interpretacijama. Osim notornog izraza "biće kao biće", o kojem je već bilo riječi, možda je najteže za razumjeti što bi značilo biti "u" nečemu. Tekst samog Aristotela o tome nam nije od velike pomoći. Naime, kad u *Kategorijama* piše: "U subjektu nazivljem ono što je prisutno u nečemu, ali ne kao dio, i za što je nemoguće da bude izvan onoga u čemu jest",⁵⁰ čini se da je nejasno objasnio još nejasnijim.⁵¹ No, Petrić to očito razumije na način da Aristotel implicira da bi se znanost koja promatra biće kao biće morala puno više baviti akcidentima (devet kategorija), nego samom prvom supstancijom (prva kategorija), budući da "biće (*ens*) ne obuhvaća samo supstancije nego i mnogo više akcidenata".⁵² Dakle, tako određena metafizika morala bi biti znanost pretežno o akcidentima, što je izravno proturječno s Aristotelovim zahtjevom da teorijska znanost bude o supstanciji. Budući da, prema Aristotelu, o akcidentalnom biću nema ni činidbene, ni tvorbene ni teoretske

43 *Discussiones peripateticæ*, p. 221: "grex Peripateticorum latini nominis, [...] in errores iuventutem ducant."

44 *Metafizika*, 1026a 27-32: εἰ μὲν οὖν μὴ ἔστι τις ἕτέρα οὐσία παρὰ τὰς φύσει συνεστηκυίας, ἢ φυσικὴ ἂν εἴη πρώτη ἐπιστήμη· εἰ δ' ἔστι τις οὐσία ἀκίνητος, αὕτη προτέρα καὶ φιλοσοφία πρώτη, καὶ καθόλου οὕτως ὅτι πρώτη [...].

45 *Discussiones peripateticæ*, p. 222.

46 *Metafizika*, 1069a 30-33: οὐσίαι δὲ τρεῖς, μία μὲν αἰσθητή—ἢς ἢ μὲν αἰδῖος ἢ δὲ φθαρτή, ἦν πάντες ὁμολογοῦσιν, οἷον τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα ἢ δ' αἰδῖος—ἢς ἀνάγκη τὰ στοιχεῖα λαβεῖν, εἴτε ἔν εἴτε πολλά· ἄλλη δὲ ἀκίνητος [...].

47 *Discussiones peripateticæ*, p. 222.

48 *Metafizika*, 1073b 5-6: αὕτη γὰρ περὶ οὐσίας αἰσθητῆς μὲν αἰδῖου δὲ ποιεῖται τὴν θεωρίαν.

49 *Discussiones peripateticæ*, p. 223: "Est scientia quaedam quae contemplatur ens uti ens et quae huic insunt per se." Usp. *Metafizika*, 1003b 21-22: Ἔστιν ἐπιστήμη τις ἢ θεωρεῖ τὸ ὄν ἢ ὄν καὶ τὰ τοῦτω ὑπάρχοντα καθ' αὐτό.

50 *Kategorije*, 1a 24-25: ἐν ὑποκειμένῳ δὲ λέγω ὃ ἐν τινι μὴ ὡς μέρος ὑπάρχον ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τοῦ ἐν ᾧ ἐστίν.

51 Pregled različitih suvremenih tumačenja ove rečenice u preglednom se obliku može pronaći na stranici: <http://plato.stanford.edu/entries/aristotle-metaphysics/suppl.html> (dohvaćena 1. studenog 2009).

52 *Discussiones peripateticæ*, p. 223: "ens enim non substantias solum sed multo plura accidentia comprehendit."

znanosti, onda, zaključuje Petrić, nema ni znanosti o biću kao biću, kao ni matematike koja je znanost o akcidentu kolikoće. Tu se opet, smatra Petrić, ističe Platon nad Aristotelom, jer je “ispravno misleći izbacio matematiku s prijestolja znanosti.”⁵³ Po Petriću, Platon je uvidio da matematika, koju je stavio ispod razine ideja, nije na istoj razini kao i “najviši rod”, no ipak ima i karakteristike znanosti, dok je Aristotel, svojim zbrkanim poimanjem, matematičari zapravo oduzeo znanstvenost.

Naposljetku se Petrić osvrće na probleme koji nastaju ako se *usia* shvati kao *essentia*. Toj je diskusiji posvećeno značajno manje prostora nego prethodnoj - tek malo više od pola stranice. Problem koji se ovdje za Petrića javlja je taj da bi u tom slučaju bilo ne tri, već deset teorijskih znanosti budući je tako shvaćena *usia* “ono što nešto jest” (τὸ τί ἐστί, *quod quid est*), a što Petrić razumije kao nešto što nastaje, mijenja se i propada, dakle, kao individualno postojeće biće. To nešto ima neku *esenciju*, neku bit: “I sve kategorije imaju ono τὸ τί ἐστί, ‘što nešto jest’. [...] Prema tome, *usia* je i bitstvo svima kategorijama zajednička: deset je, dakle, bitstava, deset je, dakle, dijelova filozofije i znanosti. I na taj će se, napokon, način cjelokupna matematika smjestiti među znanosti.”⁵⁴ Matematika se odnosi na kategoriju kolikoće, ona sa bavi “onim koliko”, pa će tako, ako bi ih bilo deset, biti smještena među znanosti. No, svoju diskusiju o problemu broja znanosti Petrić ovdje prekida, zazivom da se nastavi potraga za tim znanostima: “Kako to pitanje do sad nije bilo u dostatnoj mjeri raspravljeno, a broj je znanosti krivo tradiran zbog dvojbenosti i pravilu oprečna utemeljenja, ono se čini novim. Ipak ne bi bilo bez svoje hvalevrijednosti ako bi se netko upustio u to područje da marno uđe u trag broju znanosti i njihovim rodovima. Neka to bude rečeno u dosljednoj svezi sa sadržajem ove knjige. Ona je u raspravu unijela i matematiku - koju Averoes ipak nije ubrojio među znanosti što ih je iznašao Aristotel - dakako zato da ne bismo ništa propustili što bi se o toj stvari moglo iznijeti.”⁵⁵

53 *Discussiones peripateticae*, p. 223.

54 *Discussiones peripateticae*, p. 225: “Et omnia praedicamenta τὸ τί ἐστί ‘quod quid est’ habent. [...] *Usia* ergo et essentia omnibus praedicamentis est communis. 10 ergo sunt essentiae, decem ergo philosophiae partes et scientiae. Atque hac demum ratione mathematica omnis inter scientias collocabitur.”

4. Zaključak

Kad se bavimo Petrićem uvijek je važno imati na umu sljedeće: Petrić nije bio analitički filozof koji bi se bavio pažljivim kritičkim iščitavanjem Aristotela s ciljem boljeg razumijevanja Aristotelove filozofije. On pristupa Aristotelu - i, naravno, skolastičkom aristotelizmu - s jasnim ciljem opovrgavanja, tj. pronalaženja nesuvislosti, plagiranja, nedosljednosti, kako bi mogao ustanoviti da je platonizam jedini ispravan filozofijsko-znanstveni i, ako hoćemo, svjetonazorni sustav. To je važna napomena, jer inače za naš ukus ionako kompleksan Petrićev tekst postaje još nerazumljivijim; naime, čitajući njegovu kritiku i opovrgavanje Aristotela, lako se zapadne u opasnost uspoređivanja Petrića s modernim i suvremenim komentatorima antičke filozofije, budući da se doista pronalaze slični argumentativni stavci. No, ta je podudarnost samo slučajna, jer su namjere Petrića i suvremenih komentatora sasvim različite.

Imajući takva hermeneutičko-historijska upozorenja na umu, ovim sam tekstom htio pokazati dio Petrićeve kritike Aristotelove metafizike - naravno, onako kako je taj Aristotelov nauk Petrić razumio - i to ne koji mu drago dio, već onaj koji smatram jednim od ključnih mjesta u pokušaju opovrgavanja Aristotelova poimanja znanosti. Naime, Aristotelovo poimanje supstancije predstavlja samu srž određenja onoga po čemu neka znanost i jest znanost: pitanje supstancije je pitanje predmeta znanstvenog bavljenja. Stoga i kritika Aristotelova poimanja supstancije dovodi u pitanje znanstvenost aristotelovske znanosti. Petrić nije bio moderni znanstvenik i on ne polazi od svoje životne situacije, kao što to, primjerice, pedesetak godina poslije čini Galileo. Petrić je filozof koji dominantni skolastički aristotelizam pokušava zamijeniti petrićevskim platonizmom *ex cathedra*. No, znanstvenicima 17. stoljeća takvi su pokušaji i pripremili teren za razvoj “znanstvene kulture”, koja se temeljila na eksperimentu i opservacijama. Upravo u tome se i sastoji Petrićev obol za razvoj moderne znanosti.

55 *Discussiones peripateticae*, p. 225: “Quae res, quoniam non est hactenus discussa satis et scientiarum numerus perperam traditus fundamento ambiguo et constitutioni contrario, nova videatur. Non tamen sua laude caruerit, si quis in eam provinciam descenderit, ut earum numerum et genera diligenter pervestigarit. Haec materiae huiusce libri consequenti conexione dicta sunt, qui mathematicam quoque, quam Averroes [corr. ex Averrois] tamen inter inventas ab Aristotele scientias non connumeravit, in discussionem vocavit, ne scilicet a nobis quicquam esset praetermissum, quod in hanc rem afferri posset.”

Summary

Petrić's critique of Aristotle's concept of οὐσία in the *Discussiones peripateticae*

Key words: Frane Petrić, *Discussiones peripateticae*, Aristotle, substance, theoretical sciences, mathematics.

In the 4th book of the 2nd vol. of the *Discussiones peripateticae* (1581) F. Petrić criticizes Aristotle's concept of οὐσία and especially the connection between the theoretical sciences and the concept of οὐσία as Aristotle conceived of it. Petrić's critique is that whichever understanding

of Aristotle's concept of οὐσία we take, we find ourselves in serious philosophical problems. If we understand it as *substantia*, then Aristotle's tripartition of the theoretical sciences becomes dubious; if we understand it as *essentia*, then the very existence of science as science about οὐσία comes into question. Criticizing Aristotle's concept of οὐσία Petrić questions the foundation of Aristotle's concept of science itself. Petrić's goal was to replace Aristotle's philosophy with Platonism and one step towards reaching this goal was proving that Aristotle's doctrine about substance is chaotic and erroneous. According to Petrić it was this faulty doctrine about substance that lead many generations into wrong understanding of what a true scientific object is.